

VITIS L. ---- NOYOB TAN DARMONDORISI.

¹Azimova A.Q., ²Islomov A.X.

1. Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti;
2. O'zR FA akademik O.S.Sodiqov nomidagi Bioorganik kimyo instituti;

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Vitis L. o'simligi hamda uning shifobaxshligi, uzum navlari, tibbiyotda ishlatilishi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Vitis L., yurak xastaligi, uzum mevasi, mayiz, fruktoza, glyukoza, pektin, murabbo, kompot, shinni, uglevodlar va boshqalar.

Vitis L. mahalliy aholi tilida tok deb atalib, u - qimmatbaho subtropik o'simlik hisoblanadi. Tegishli adabiyotlarda keltirilishicha, uzumning shifobaxsh xususiyati qadimdan ma'lum bo'lib, tabobatda bir qator, misol uchun sil, kamqonlik, kam quvvatlik, oshqozon-ichak, siydik yo'li, yurak xastaligi kabi kasalliklarni davolashda keng qo'llanilgan.

Uzumdan turli maqsadlar (iste'mol qilish, qayta ishlash va h.k)da foydalaniladi. Asosan, iyul oyidan noyabr oyigacha yangiligicha iste'mol qilinadi. Maxsus sovitkichlarda saqlanganlarini mart-aprel oylarida ham tansiq va shifobaxsh meva sifatida iste'mol qilish mumkin. Shuningdek, yangi uzumdan murabbo, kompot, sharbatlar, shinni, konsentratlar, yuqori sifatli vinolar ham tayyorlaniladi. Mayizbop navlari quritilganda o'ta to'yimli, shifobaxsh mahsulot beradi. Uzum mayizi tarkibida 80% gacha qand moddasi bo'lib, asosan, u glyukoza va fruktozadan iborat. Shuningdek, azotli va oshlovchi (dubil) moddalar, organik kislotalarga ham boy. Mayizning qimmatliligi yana shundaki, uni uzoq muddat saqlash, olis joylarga olib borish yoki jo'natish mumkin. Uzoq safar (ekspeditsiya)ga boruvchilar uchun ham organizmga quvvat beruvchi, toliqishdan asrovchi bebaho oziq hisoblanishi qayd etilgan. Hattoki, ayrim davlatlarda mayiz, davlat zaxirasidagi armiyaga beriladigan oziq-ovqat mahsulotlari qatoriga kiritilar ekan.

Shunisi ham qiziqki, tokning boshqa mevali o'simliklarga nisbatan yana bir afzalligi bo'lib, uni ko'paytirish qulay, ko'chatlari o'tqazilgach, 2-3 yili hosilga kiradi va qulay sharoitda yaxshi parvarish qilinsa 100, hatto undan ko'p yil yashab hosil berishi mumkin. Tok ildiz tizimi baquvvat bo'lgani uchun, u qurg'oqchilikka ancha chidamli. Bundan tashqari, undan tog' va tog' oldi yerlarini o'zlashtirishda, qumli yerlar va jar yoqalarini mustahkamlashda ham foydalanish mumkin. Uni boshqa mevali daraxtlar o'sishi ancha qiyin bo'lgan sho'rlangan, toshloq, yer osti suvi yaqin (1-1,5 m) yerlarda ham o'stirib hosil yetishtirish mumkin sanaladi.

Shunday ekan, quyida bir qator turkum:uzum navlarini ma'lum bir tatribga solingan

nomlanishini ko'rish mumkin:

t/r	Navning nomi	t/r	Navning nomi
1.	Aleatiko	39.	O'zbekiston muskati
2.	Aleksandriya muskati	40.	Parkent (uzum)
3.	Aligote	41.	Parvana
4.	Andijon qora uzumi	42.	Pushti kishmish
5.	Andre	43.	Qora kishmish
6.	Anzob (uzum navi)	44.	Qora korinka
7.	Arevshat	45.	Qorajanjal
8.	Askariy	46.	Rasmi
9.	Asl qora	47.	Risling
10.	Asma	48.	Rizamat
11.	Bastardo	49.	Rkatsiteli
12.	Baxtiyoriy	50.	Saperavi
13.	Bayan shirey	51.	Shreder ertagisi
14.	Bihishti	52.	Shuturangur
15.	Budeshuri tetri	53.	Siranush
16.	Buvaki	54.	Sohibi
17.	Charos	55.	Soyaki
18.	Chillaki	56.	Sug'diyona kishmishi
19.	Daroyi	57.	Sultoniy
20.	Dili kabutar	58.	Tagobi
21.	Echkiemar	59.	Tagui
22.	Go'zal qora	60.	Tanako'zi
23.	Hasayni	61.	Tarnov (meva turi)
24.	Husayni	62.	Taroni
25.	Jo'rauzum	63.	Tatevi
26.	Kattaqo'rg'on (uzum)	64.	Tavkveri
27.	Kishmish	65.	Tog'uzum
28.	Kitob surxagi	66.	Toifi
29.	Magarach	67.	Tuyatish
30.	Marmar kishmish	68.	Vassarg'a
31.	Morastel	69.	Venger muskati
32.	Murvedr	70.	Vir
33.	Muskat uzumi	71.	Vir kishmishi
34.	Narekatsi	72.	Xaliliy
35.	Nimrang	73.	Xishrov kishmishi

36.	Obaki	74.	Xoja ahroriy
37.	Oq kishmish	75.	Xurmoy
38.	O'zbekiston (uzum)	76.

Shu o'rinda aytish mumkinki, respublikamizda uzumning ko'pgina mahalliy, noyob navlari yetishtirilmoqda, ya'ni "Pushti toyfi", "O'zbekiston muskati", "Kattaqo'rg'on", "Parkent", "Rizamat", "Nimrang", "Husayni kelin barmoq" kabi bir qator navlari ulardan namuna hisoblanadi. Buni quyida keltirilgan va tegishli vazirlikning zahira manba ma'lumotlaridagi asos bilan bayon etamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Temurov Sh. Uzunchilik. Toshkent, 2002 yil. B. 199.
2. Djavakyans Y.M., Gorbach V.I. Vinograd Uzbekistana. Tashkent, 2001.g. S.240
3. Mirzaev M.M., Rizaev R.M. Rekomendachii po sushke vinograda v fermerskix xozyaystvax. Tashkent, 2011 g. B. 6-21.
4. E. A. Shreder., K. I. Baymetov., Sh. M. Axmedov O'zbekiston fermer xujaliklarida uzum kuchatlarini kupaytirish texnologiyasi bo'yicha tavsiyalar. Toshkent, 2015.y. B. 4-11.
5. Хельд, Г.-В. Биохимия растений/ Г.-В. Хельд. - М.: Бином, 2011. – 471 с. - ISBN 978-5- 94774-795-9.
6. D.A. Muraveva. Farmakognoziya, Moskva, Meditsina, 1991.
7. R.Yunusov, K.Umarov, B.Karimov "Bog'dorchilik" O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan kasb-hunar kollejlari o'quvchilari uchun o'quv qo'llanma sifatida tavsiya etilgan. Toshkent – 2016. B (168).
8. Azimova A.Q., Islomov A.X. //Uzum mevasidan shinni tayyorlash usullari va kimyoviy tarkibi hamda tibbiyotda ishlatilishi // **Scientific Journal Scholar** ISSN:2181-4147. Volume 1, Issue 1, 2023/1 januaru. B. 101-105. <https://zenodo.org/record/7548920#.Y9JFd3ZBzcd>
9. Google.uz